

Atskats vēsturē

Dace Kokareviča

Tagad skolotāju algu reformas sakarā sabiedrībā dedzīgi diskutē par to, ko skolotājs ir un ko nav pelnījis, un politiķi apspriež, vai skolas direktoram vajadzētu būt valsts ierēdnim, tāpēc interesanti salīdzināt ar situāciju pirmās Latvijas brīvvalsts laikā.

Toreiz skolotāji bija valsts ierēdņi, saņēma ierēdņu algas, sociālās garantijas un arī dzīvokļus. "Lauku pamatskolas skolotājs pelnīja mēnesī tikpat, cik policists, tas ir, apmēram 100 – 120 latas," atminas laikabiedri.

Pedagoģijas vēstures pētnieks **Alfrēds Staris** kopā ar kolēģi Vladimīru Ūsiņu "Zinātnes" izdotajā monogrāfijā "Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā" aprakstījuši skolotāju tiesisko un materiālo stāvokli. Alfrēds Staris izglītību brīvvalsts laikā pētījis kopš 1972. gada, taču grāmatu par to varēja publicēt tikai atkal neatkarīgās Latvijas laikā 2000. gadā. Pašreiz viņš raksta grāmatu par trimdas pedagogiem.

Latvijas Republikas izglītības ministru darbus aprakstījis profesors **Rihards Treijs** grāmatā "Latvijas valsts un tās vīri". Pieliekot klāt ziņas no "Latviešu konversācijas vārdnīcas" par ierēdņu atalgojumu, iegūstama daudzpusīga aina izglītības nozarē.

Pirmo likumu latviešu tautas vēsturē par izglītības iestādēm Tautas padome pieņēma 1919. gada 8. decembrī. Tas paredzēja, ka izglītības un audzināšanas iestādes uztur valsts un pašvaldības iestādes un ar izglītības ministrijas atļauju juridiskas un fiziskas personas.

Klasē nedrīkstēja būt vairāk par 40 skolēniem.

No A. Stara un V. Ūsiņa grāmatas: "1920. gada 20. februārī Ministru Kabinets noteica algu kategorijas valsts ierēdņiem, to vidū arī skolotājiem.

Pilntiesīga pamatskolas skolotāja mēneša algas lielums bija atkarīgs pirmkārt no vietas, kur atradās skola, — Rīgā, kādā citā pilsētā vai laukos. Visaugstākās algu likmes bija Rīgas skolu skolotājiem. Algas apjomu ietekmēja arī darba stāžs — līdz 5 gadiem, no 5 līdz 10, no 10 līdz 15 un vairāk par 15 skolā nostrādāto gadu. Pilntiesīgam pamatskolas skolotājam, kura stāžs nesasniedza 5 gadus, alga atkarībā no skolas atrašanās vietas tika aprēķināta pēc 14., 16. vai 18. kategorijas. Obligātās izglītības mācību iestādēs skolotāja darba slodze bija 30 stundas nedēļā — 24 stundas klasē, 6 — audzināšanai. (...) Kopā ar pamatalgu skolotāji saņēma arī ģimenes piemaksu — noteiktu procentu no algas par katru apgādājamo ģimenes locekli. Skolas uzturētājam bija jānodrošina brīvs dzīvoklis ar apkuri un apgaismojumu."

Grūtajā pēckara laikā visiem ierēdņiem valsts izmaksāja dārdzības piemaksu. Iespēju saņemt lietošanā arī zemi izmantojuši tikai nedaudzi skolotāji.

1921. gadā skolotāju darba samaksas noteikumus mainīja un skolotājiem ar augstskolas un institūta izglītību paaugstināja algas.

Kāds tad bija ierēdņu atalgojums? Ziņas no "Latviešu konversācijas vārdnīcas" 1928. gadā izdotā 1. sējuma:

"Skolotājam pienākas vismaz divstābu dzīvoklis, bet skolas priekšniekam vismaz trīsstābu dzīvoklis" — tāds noteikums bija spēkā Latvijā 1937. gadā. Dzīvokli skolotājs saņēma no skolas uzturētāja, un katras istabas platībai bija jābūt vismaz 14 m² ar noteikumu, ka "dzīvoklim jābūt sausam, gaišam, izremontētam, higiēniski apmierinošam".

Kad skolotājs bija valsts ierēdnis

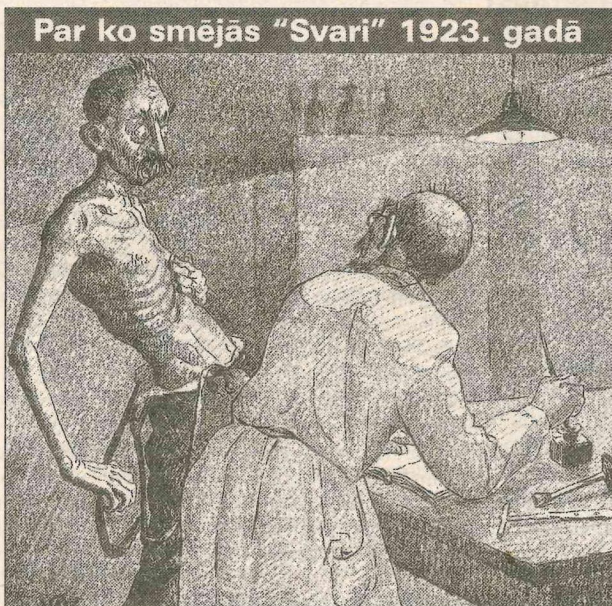
"1921. gadā Saeima Latvijā noteica 20 valsts darbinieku atalgojuma kategorijas. Tad 1. kategorijas valsts darbinieki saņēma 600 latu pamatalgu mēnesī, 20. kategorijas — 60 latas (kara resorā tie bija 52 lati). Tātad samērs starp augstāko un zemāko kategoriju bija 10:1. (Kopš 1925. gada uz skolu mācību spēkiem attiecās īpašs kategoriju sadalījums.)

Katrai kategorijai bija paredzētas 3 — 7 izdienas pakāpes. Algu paaugstināja ik pēc trim gadiem, ja darbinieks paliek tās pašas kategorijas amatā. Sakarā ar izdienas pakāpi rodas dažāds atalgojums vienas kategorijas darbiniekiem. Tā, piemēram, 10. kategorijas ierēdnis pēc 1. pakāpes pelna 150 latas mēnesī, bet pēc 5. pakāpes (15 gadu izdienas) 180 latu pamatalgas.

Latvijas valsts darbiniekiem alga sastāv no pamatalgas, dzīvokļa un dzimtas piemaksām, 13. mēneša algas, speciālām piemaksām. Dzīvokļa piemaksa 15 procenti no pamatalgas, ja darbinieks nesaņem brīvu dzīvokli. Dzimtas piemaksa 12 procenti, bet ne mazāk par Ls 12 un ne vairāk par Ls 24 mēnesī. Divreiz gadā (jūnija un decembra 12. dienā) darbinieks saņem pa 1/2 no pamatalgas 13. mēneša algas veidā. Pārviētojus uz citu dienesta vietu, braucot komandējumos, dabū sevišķas piemaksas, tāpat par komisiju un apspriežu sēdēm ārpus darba laika."

1927. gadā izdevumā par Latvijas skolotāju savienību pedagogs Jānis Straubergs rakstīja, ka cariskās Krievijas skolu sistēmā vidusskolas skolotājs bija ierindots augstākos ierēdņos, kuriem nevarējās būt kopīgu interešu ar "ārpus činiem" stāvošiem tautskolotājiem. Viņš norādījis, ka tāds pats gars stipri manāms arī Latvijas vidusskolu skolotāju vidū.

No A. Stara un V. Ūsiņa grāmatas: "1922./23. mācību gadā algas no izglītības ministrijas, resp., valsts budžeta, pilnā apmērā saņēma 1590 skolotāji, kamēr pārējiem 4004 skolotājiem pusi algas maksāja pašvaldības iestādes. (...) No valsts budžeta pienākošos darba samaksas daļu skolotāji gan saņēma regulāri, taču to nevar teikt par pašvaldības iestāžu maksājumiem Divdesmito gadu sākumā algas skolotājiem tika izmaksātas ar vairāku mēnešu nokavēšanos bieži vien tāpēc, ka pašvaldības iestāžu saimnieciskie ap-

Par ko smējās "Svari" 1923. gadā

Tikai pacietībul!

Pagājušā mācības gada beigās visus Rīgas pilsētas skolotājus apskatīja sevišķa ārstu komisija, lai konstatētu, vai starp viņiem nav dīloņa slimnieku. Šogad septembrī šiem skolotājiem bija par jaunu jāierodas komisijā uz izmeklēšanu, pēc kam neviens no viņiem tomēr atkal vēl nedabūja zināt, vai tas slimis, vai vesels: būšot jāierodas vēl pēc 6 mēnešiem. Visa šī ilgā un noslēpumainā izmeklēšana atstājusi uz skolotājiem ļoti nospiedošu iespaidu. (Avižu ziņa).

Viens no daudziem: "Bet doktora kungs, tāda nezināšana mani tak uztrauc, tā jau es pēc nākošiem sešiem mēnešiem tiešām varu dabūt diloni!"
Ārsts: "Nu tad jau tai nezināšanai beigas!"

stākļi bija ļoti smagi. (...) Latvijas iedzīvotāji, to vidū arī skolotāji, bija nemierā ar Satversmes sapulces 1920. gadā pieņemto lēmumu izmaksāt muīžu īpašniekiem kompensāciju par viņiem atsavināto zemi. Iebildumus cēla arī deputāts Jānis Rainis, norādīdams, ka līdzekļi, ko izmaksā muīžniekiem, tiek atrauti Latvijas kultūras vajadzībām un pirmām kārtām darba samaksai skolotājiem.

Ja mācību iestādes uzturētājs nebija spējīgs nodrošināt skolotājiem dzīvokli ar apkuri un apgaismojumu, tiem pienācās papildu piemaksa 20% apmērā no pamatalgas un ģimenes piemaksas. (...) Tā kā daudzus skolotājus neapmierināja pastāvošie sociālās nodrošināšanas noteikumi slimības gadījumos, Latvijas skolotāju savienības valde izvirzīja priekšlikumu par skolotāju kopējās slimokases dibināšanu. 1922. gada beigās darba ministrija reģistrēja Latvijas skolotāju kopējo slimokasi. 1927. gadā tajā bija apvienoti ap 5400 skolotāju. Ik mēnesi kasē bija jāiemaksā 2% no algas. Tikpat lielu summu katra kases biedra kontā ik mēnesi iemaksāja skolas uzturētāja organizācija vai iestāde. Saslimšanas gadījumā skolotāji — slimokases biedri

vai viņu ģimenes locekļi saņēma no kases bezmaksas ārstēšanu un medikamentus. Sākot ar 1923. gada aprīli, slimības gadījumā skolotāji saņēma no slimokases arī algu.

Latvijas skolotāju savienībai izdevās panākt, ka skolotāju kopējā slimokase netika pievienota pārējām slimokasēm un darbojās patstāvīgi līdz pat 1940. gadam. (...) Ar skolotāju kustības un Latvijas skolotāju savienības pūlēm tika panākts, ka, sākot ar 1924. gada decembri, piemaksas skolotāju apgādībā esošajiem ģimenes locekļiem tika paaugstinātas par 50 procentiem. Pusi no tām maksāja valsts, otru pusi — skolas uzturētājas organizācijas. 1925. gada 16. martā ar skolotāju savienības aktīvu līdzdalību tika pieņemts skolotāju pensiju likums. Pensiju varēja saņemt personas, kas skolā nostrādājušas 25 gadus un sasniegušas 55 gadu vecumu. Pensijas lielumu aprēķināja 80% apmērā no lielākās algas. Pensiju izmaksāšana bija jāpārtrauc, līdzko skolotājs no jauna iesaistījās algotā darbā. Bez tam, sākot ar 1925. gada aprīli, vairākus gadus pēc kārtas visi skolotāji atkarībā no kategorijas saņēma 6 — 25 latu piemaksu no valsts kases. 1929. ga-

dā tika pieņemts likums, kas noteica, ka par katru apgādājamo ģimenes locekli skolotājam aprēķināma piemaksa 8% apmērā no pamatalgas, bet ne mazāka par 9 latiem un ne lielāka par 15 latiem mēnesī."

No R. Treija grāmatas "Latvijas valsts un tās vīri": "1921. gada 6. maijā Ministru kabinets apstiprināja noteikumus par atsevišķu papildu atalgojumu valsts uzturamās skolās. (...) Ja pie skolas nav dzīvokļa, skolas priekšnieks un viņa palīgs saņem atlīdzību naudā 10% no algas, neskaitot ģimenes piemaksas, un 2,5 asis malkas. Klašu pārziņu stundu komplekts ir 18 stundas nedēļā. Ar skolu departamenta atļauju var pasniegt ne vairāk kā 6 virsstundas nedēļā par normālu atlīdzību — 1/24 no algas bez ģimenes piemaksas.

Vidusskolu skolotāju stundu komplekts ir 24 stundas nedēļā, bet speciālo priekšmetu skolotājiem arodividusskolās — 18 stundas nedēļā. Skolotāju trūkuma dēļ var pasniegt virsstundas par normālu atlīdzību — 1/24, resp., 1/18 no algas, neieskaitot ģimenes piemaksas.

Atlīdzība par rakstu darbiem: uz katrām 24 stundām mātes valodā 3 stundas, matemātikā — 2 stundas un citos priekšmetos pa vienai stundai. (...) 1934. gada 12. jūlijā tika pieņemts likums par tautas izglītību. Tā VII sadaļā, kas saucas "Skolotāji", bija nosacīts, ka par skolotājiem un audzinātājiem var būt ne jaunāki par 20 gadiem Latvijas pilsoņi, kam ir vajadzīga vispārīgā un pedagoģiskā, kā arī attiecīgā speciālā izglītība un kam nav tādi fiziski vai psihiski trūkumi, kas traucē pedagogu darbu. Izglītības ministrs izņēmuma kārtā pieļāz par skolotājiem ārvalstniekus."

1935. gadā tika izmainītas skolotāju algu kategorijas. "Skolotāji praktiskanti ar augstskolas izglītību saņēma algu pēc 14. kategorijas, ar stāžu līdz 5 gadiem — pēc 13. kategorijas, ar stāžu no 5 līdz 10 gadiem — pēc 11. kategorijas, ar stāžu no 10 līdz 15 gadiem — pēc 10. kategorijas, bet ar stāžu virs 15 gadiem — pēc 9. kategorijas likmēm."

Tagadējās Valsts Civildienesta pārvaldes kontroles departamenta vadītājs Māris Knoks skaidro, ka 1935. gadā 9. kategorijas ierēdņa mazākā alga bija 242 lati un lielākā — 333 lati.

No A. Stara un V. Ūsiņa grāmatas: "1935. gadā, nosakot algas skolotājiem, vairs netika ņemta vērā skolas atrašanās vieta, tikai skolotāja izglītība un pedagoģiskā darba stāžs. Līdz ar to toreiz lauku un mazpilsētu skolotāju algas tika paaugstinātas, bet Rīgas skolotājiem tās toreiz nedaudz samazinājās. Ja skolotājam daļu algas maksāja valsts, bet daļu pašvaldība, tad no skolotāja par dzīvokli ieturētā algas un ģimenes piemaksas 1/12 daļa attiecīgi tika sadalīta starp valsti un pašvaldības iestādi. (...) Trīsdesmito gadu otrajā pusē skolotāju ekonomiskais stāvoklis uzlabojās. Tam par iemeslu bija galvenokārt valsts saimnieciskās dzīves nostabilizēšanās. Bez tam autoritārā režīma laikā, sekojot Valsts prezidenta norādījumiem, valdība tautas izglītībai pievērsa daudz lielāku uzmanību, nekā tas bija parlamentārās republikas laikā."